

BİR ETNİK KİMLİĞİ SOSYAL ALANDA TİPLEŞTİRMEK: TEREKEME ÖRNEĞİ

TYPING AN ETHNIC IDENTITY IN THE SOCIAL SPHERE: THE CASE OF THE TEREKEME

Samet ÜNLÜ*

ÖZ: Bu araştırma, Terekeme kimliği üzerinden sosyal tipleştirmenin etnik kimlik üzerindeki etkilerini incelemektedir. Tarihsel, kültürel ve sosyal bağlamda ele alınan Terekeme kimliği, toplumsal algıların ve tipleştirme süreçlerinin dinamiklerini anlamak için zengin bir örnek sunmaktadır. Araştırmada, dil, medya ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden tipleştirmenin nasıl işlediği ve bu süreçlerin Terekemelerin toplumsal kabulü, dışlanma ve önyargılar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Bulgular, Terekemelerin sıklıkla “dayanıklı,” “çalışkan” ve “geleneklerine bağlı” gibi pozitif stereotiplerle tanımlandığını, bunun topluluğun aidiyet duygusunu güçlendirdiğini ancak bireysel farklılıklarını göz ardı eden homojen bir algı yarattığını göstermektedir. Aynı zamanda, “kapalı” veya “modernleşmeye dirençli” gibi negatif tipleştirmelerin, Terekemelerin toplumsal dışlanma ve sosyal fırsatlara erişiminde sınırlayıcı bir rol oynadığı görülmüştür. Araştırma, tipleştirimin hem olumlu hem de olumsuz etkilerini değerlendirerek, Terekeme kimliğinin sosyal algısının yeniden üretilme biçimlerini ele almıştır. Ayrıca, Terekeme kimliğinin içselleştirilmesi ve dışsallaştırılması süreçleri analiz edilerek, bu kimliğin modern bağlamda nasıl yeniden inşa edildiği incelenmiştir. Son olarak, sosyal tipleştirimin toplumsal eşitsizliklere katkısını anlamak için daha fazla araştırmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Bu araştırma, etnik kimlik, toplumsal algılar ve tipleştirme süreçlerinin sosyal dinamiklerini derinlemesine ele alarak, sosyoloji literatürüne önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnik Kimlik, Kimlik, Sosyal Tipleştirme, Stereotip, Terekeme

ABSTRACT: This study examines the impact of social typification on ethnic identity through the example of the Terekeme community. Analyzed within historical, cultural, and social contexts, the Terekeme identity offers a rich case for understanding the dynamics of social perceptions and typification processes. The research explores how typification operates through language, media, and everyday practices and its effects on the Terekeme community's social acceptance, exclusion, and prejudice. The findings reveal that the Terekeme are frequently characterized by positive stereotypes such as "resilient," "hardworking," and "traditionally rooted," which strengthen their sense of belonging but create a homogenized perception that overlooks individual diversity. At the same time, negative stereotypes like "closed-off" or "resistant to modernization" play a restrictive role in the community's access to social opportunities and their inclusion in broader societal structures. The study evaluates the dual impact of typification, highlighting both its positive and negative dimensions, and examines how the social perception of Terekeme identity is continually reconstructed. Furthermore, the processes of internalization and externalization of the Terekeme identity are analyzed to explore how this identity is reshaped in modern contexts. Finally, the study emphasizes the need for further research to

*Dr. Öğr. Üyesi- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü/Sivas- samettunnlu@gmail.com (Orcid: 0000-0001-9493-6173)

better understand the role of social typification in perpetuating social inequalities. By deeply engaging with the dynamics of ethnic identity, social perceptions, and typification processes, this study contributes significantly to the sociological literature.

Keywords: Ethnic Identity, Identity, Social Typification, Stereotypes, Terekeme

Giriş

Etnik kimlikler, bireylerin kendilerini tanımlama ve toplumsal bağlamda bir yer edinme süreçlerinde vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Kimlik, bireyin kendisini ve ait olduğu topluluğu tanımladığı dinamik bir süreçtir. Bu süreç hem bireysel hem de toplumsal bağlamda belirli anlamlarla yüklenmekte ve bireylerin kendilerine, çevrelerine ve toplumlarına yönelik algılarını şekillendirmektedir. Ancak etnik kimlikler, bireylerin öznel tanımlamalarının ötesine geçerek, toplumsal alanda belirli tarihsel, kültürel ve sosyal süreçler tarafından temsil edilmektedir. Bu temsil biçimi de çoğu zaman tipleştirme ve stereotipleme mekanizmalarıyla şekillenmektedir. Tipleştirme, belirli bir grubun özelliklerinin genelleştirilmesi ve bu özellikler üzerinden grubun toplumda bir anlam ve yer bulması sürecini ifade etmektedir.

Tipleştirme, sosyolojik açıdan çok yönlü bir kavram olup, bireylerin ve grupların sosyal yapıda nasıl algılandığını ve tanımlandığını anlamak için önemli bir araçtır. Ancak bu süreç her zaman olumlu bir işlev görmeyebilmektedir. Toplumlar, tarihsel ve kültürel bağlamlarına bağlı olarak belirli grupları stereotipler üzerinden tanımlayabilir ve bu tanımlama, söz konusu grubun algılanışını basitleştirme, sınırlandırma ve hatta önyargılarla çerçeveleme riskini taşımaktadır. Tipleştirme, gruplar arası güç ilişkilerinde de önemli bir rol oynamakta, çünkü bu mekanizma, genellikle bir grubun diğerine üstünlüğünü veya hakimiyetini pekiştirme amacıyla kullanılabilir. Bu bağlamda tipleştirme, sadece bir gruba dair algıları değil, aynı zamanda toplumsal yapıda o grubun yerini ve değerini de belirleyen bir araçtır.

Araştırmada tipleştirme kavramı, Terekeme etnik kimliği örneği üzerinden ele alınmaktadır. Terekemeler, Kafkasya kökenli bir Türk halkı olarak, tarihsel süreç boyunca farklı coğrafyalarda göç, kültürel etkileşim ve sosyo-politik dönüşümler yaşamış bir topluluktur. Bu bağlamda Terekeme kimliği, yalnızca bir etnik grubu ifade etmekle kalmayıp, tarihsel ve kültürel bağlamda birçok anlam katmanını da içinde barındırmaktadır. Ancak, bu kimliğin toplumsal alandaki temsili, zamanla belirli tipleştirme kalıpları üzerinden şekillenmekte ve bu durum, Terekeme kimliğinin algılanışı üzerinde derin bir etki yaratmıştır.

Tipleştirme, Terekeme kimliğinin toplumsal alanda tanımlanmasında hem olumlu hem de olumsuz etkiler doğurmuştur. Pozitif anlamda, Terekemelerle ilişkilendirilen “çalışkanlık”, “misafirperverlik” veya “dayanıklılık” gibi özelliklerin, bu topluluğun toplumsal kabulünü

artırabilmesi olasıdır. Ancak, tipleştirmenin olumsuz yanları da vardır; örneğin, Terekemeler hakkında üretilen “sert mizaç”, “geleneklere aşırı bağlılık” veya “kendi içine kapalı olma” gibi stereotipler, bu topluluğun toplumda belirli bir kalıba sıkıştırılmasına ve dışlanma riskine neden olabilir. Dahası, bu tür tipleştirmeler, sadece dışsal algılarla sınırlı kalmayıp, Terekeme topluluğunun kendi kimlik algısını ve özsaygısını da etkileyebilir. Toplumda sıkça tekrar edilen bu kalıplar, bireylerin ve toplulukların kendilerini nasıl gördüklerini, kendilerini ifade etme biçimlerini ve toplumsal ilişkilerde nasıl bir pozisyon aldıklarını doğrudan etkileyebilmektedir.

Bu bağlamda, Terekeme kimliğinin tarihsel, kültürel ve sosyal boyutlarıyla birlikte tipleştirme mekanizmaları çerçevesinde ele alınması önemlidir. Bu araştırma, Terekeme kimliğinin sosyal alandaki algılarını ve bu algıların toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Terekemelerle ilişkilendirilen stereotipler ve tipleştirme süreçleri, bu topluluğun kimlik inşası, aidiyet hissi ve toplumsal ilişkilerdeki konumunu anlamak için önemli bir zemin sunmaktadır. Araştırma, tipleştirmenin Terekeme topluluğunun toplumsal temsili üzerindeki etkilerini anlamaya çalışırken, aynı zamanda bu süreçlerin daha geniş sosyolojik dinamiklerde nasıl işlediğine dair bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

Tipleştirmenin sadece bir genelleme aracı değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerini yansıtan ve yeniden üreten bir mekanizma olduğu gerçeği, bu araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Terekeme örneği üzerinden yapılan bu analiz, yalnızca bir etnik grubun sosyal alandaki temsiline dair bir perspektif sunmakla kalmamakta, aynı zamanda etnik kimliklerin sosyal alandaki temsil ve algı süreçlerini anlamak için daha genel bir model ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırma, etnik kimlik, tipleştirme, toplumsal önyargılar ve dışlanma arasındaki ilişkileri anlamak için sosyolojik literatüre önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Tipleştirme mekanizmalarının sosyolojik analizi, Terekeme kimliği gibi belirli bir grubun tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl algılandığını anlamak için bir araç olmanın yanı sıra aynı zamanda etnik kimliklerin toplumsal bağlamda nasıl yeniden üretildiğini ve dönüştüğünü kavramak için bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda araştırma, Terekeme topluluğunun özgün deneyimlerini ele almakla sınırlı kalmamakta, tipleştirmenin genel sosyolojik etkilerine dair daha geniş bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, Terekeme kimliğinin sosyal alanda tipleştirilmesini ve tipleştirmenin etnik kimlik üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Araştırmada, yalnızca literatür taraması yöntemi kullanılarak veriler toplanmakta ve analiz edilmektedir. Literatür taraması, bu araştırmanın teorik temelini oluşturmakta, Terekeme kimliği ve sosyal

tipleştirme süreçlerini ele alan önceki çalışmalardan elde edilen bilgilerin derinlemesine incelenmesini sağlamaktadır.

Literatür taraması kapsamında, Terekeme kimliği, sosyal tipleştirme, etnik kimlik, stereotipler ve toplumsal algılar gibi konular üzerine yazılmış akademik makaleler, kitaplar, raporlar ve diğer akademik kaynaklar incelenmiştir. Araştırmada, Barth'ın (2001) etnisite ve sınırlara ilişkin yaklaşımı, Bourdieu'nün (2021) habitus kavramı, Goffman'ın (2016) dramaturjik yaklaşımı ve Lippmann'ın (1922) stereotip teorisi gibi sosyolojik kuramlar temel alınmaktadır. Bu kuramsal çerçeve, Terekeme kimliğinin tarihsel, kültürel ve sosyal bağlamlarda nasıl şekillendiğini ve sosyal tipleştirmenin bu kimlik üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik bir rehber olarak kullanılmaktadır.

Kaynakların seçimi sırasında hem ulusal hem de uluslararası literatüre ağırlık verilmiş, Terekemelerle ilgili yapılmış çalışmalara öncelik tanınmıştır. Ayrıca, sosyal tipleştirme ve stereotipler gibi genel sosyolojik kavramlar üzerine yazılmış teorik çalışmalardan yararlanılmıştır. Literatür taramasında, akademik veri tabanları, dijital kütüphaneler ve açık erişimli akademik platformlardan faydalanılmıştır. Bu süreçte, Terekeme kimliği ile ilgili sosyal ve kültürel algıları ele alan çalışmalar sistematik bir şekilde analiz edilmiştir.

Terekeme kimliğinin sosyal tipleştirme bağlamında nasıl algılandığını, bu algıların etnik kimlik üzerindeki etkilerini ve toplumsal ilişkilerde nasıl bir rol oynadığını anlamak amacıyla, literatürde yer alan bulgular sosyal tipleştirme, aidiyet, dışlanma ve önyargılar gibi ana temalar etrafında incelenmiştir. Bu temalar, literatürdeki ortak eğilimleri ve farklı yaklaşımları anlamaya yönelik olarak analiz edilmiştir. Bu yöntem, Terekeme kimliğinin sosyal tipleştirme süreçlerindeki yerini ve toplumsal algılar üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik güçlü bir altyapı oluşturmuştur.

Kimlik ve Etnisite Üzerine Teorik Yaklaşımlar

Kimlik ve etnisite, bireylerin ve grupların toplumsal yaşamda kendilerini tanımlama ve konumlandırma süreçlerinde önemli bir yer tutan kavramlardır. Kimlik, bireyin kendisini anlamlandırma, topluma aidiyet hissi geliştirme ve kendisini başkalarından farklılaştırma süreci olarak ele alınmaktadır. Bauman (2017: 20), "kişinin zamanla kimliğin alını yazısı olmadığının, ömür boyu garanti sağlamadığının, fazlasıyla müzakereye açık ve vazgeçilebilir şeyler olduğunun farkına vardığını ve kendi kararlarının, attığı adımların, eyleme biçiminin ve tüm bunları sabitleyecek kararlılığın kimlik için hayati faktörler olduğunu" vurgulamaktadır. Sosyolojide bu kavram, toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve kültürel etkileşimlerin anlaşılmasında anahtar bir role sahiptir.

Kimlik, sadece "ben kimim?" veya "biz kimiz?" sorularına verilen cevabın tamamı değildir, aynı zamanda "o kimdir?" veya "onlar kimlerdir?" sorularına verilen cevapları da içermektedir. Nitekim kimliğimiz, yalnızca

bizim verdiğimiz cevaplarla değil, çevremizin bize dair kurduğu cevaplarla da şekillenmektedir (Zijdeveld, 2007: 132). Kimliği toplumsal bir unsur haline getiren en önemli noktalardan birisi toplumun bizleri tanımlama biçimleridir. Bu noktada etnisite, kimliğin çok katmanlı doğası içinde özel bir tür olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyler farklı sosyal, kültürel, mesleki veya dini kimliklere sahip olabilmekle birlikte, etnik kimlik bu kimlik çeşitliliği içinde özellikle köken, kültür ve aidiyet vurgusuyla öne çıkmaktadır (Eriksen, 2010). Dolayısıyla kimlik ve etnisite arasındaki ilişki, kimliğin alt türlerinden biri olan etnisitenin, bireylerin hem öz tanımlarını hem de dışsal atıflarla şekillenen konumlarını belirlemesinde görülmektedir.

Etnisite, bir grubun ortak kültürel, dilsel, dini veya tarihsel özellikleri temelinde oluşturduğu kolektif bir kimlik biçimi olarak tanımlanmaktadır. Eski Yunancada "halk" anlamına gelen *enthos* sözcüğünden türetilen etnisite, atalara ait ortak mirasla karakterize edilen bir topluluktan geldiğine inanan kimseleri ifade etmektedir. Bu haliyle ortak kökenden, akrabalıktan kaynaklanan kültürel birliğe uygun düşmektedir. Buradaki köken vurgusu biyolojik olmaktan ziyade sosyolojiktir (Kurubaş, 2008). Etnisite üzerine yapılan ilk teorik çalışmalar, grupların kültürel içeriklerini tanımlamaya odaklanırken, zamanla bu yaklaşım, etnik kimliklerin sosyal bağlamda nasıl inşa edildiği ve yeniden üretildiği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Smith'e (2003) göre, etnik kimlikler, mitler, kolektif hafıza, semboller ve ortak değerler etrafında şekillenmektedir. Bu yaklaşım, etnik kimliklerin sadece sosyal etkileşimlerin bir ürünü değil, aynı zamanda tarihsel mirasların ve kültürel pratiklerin sonucu olduğunu savunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde, ulusal kimlik inşası bağlamında farklı etnik grupların kendilerini nasıl yeniden tanımlamak zorunda kaldığı, Smith'in (2003) perspektifiyle analiz edilebilir. Örneğin, Türk, Kürt, Laz veya Terekeme gibi farklı etnik gruplar, bu tarihsel dönüşümde kimliklerini yeniden şekillendirmiş ve ulusal kimliğin bir parçası olma çabası içine girmiştir.

Modernist ve postmodernist teoriler, kimlik ve etnisite tartışmalarına farklı bakış açıları sunmaktadır. Modernist yaklaşımlar, kimlikleri sabit ve homojen yapılar olarak ele alırken, postmodernist yaklaşımlar, kimliklerin çok katmanlı, değişken ve sürekli olarak müzakere edilen yapılar olduğunu vurgulamaktadır. Hall (2003), kimliklerin tarihsel ve kültürel bağlamlarda sürekli yeniden inşa edilen süreçler olduğunu ifade etmektedir. Hall'a (2003) göre, küreselleşme, modernleşme ve göç gibi faktörler, kimliklerin dönüşümünü hızlandırmakta ve kimlik inşasını daha karmaşık bir hale getirmektedir. Türkiye gibi küreselleşme ile yerel değerlerin iç içe geçtiği toplumlarda, etnik kimliklerin bu süreçlerden nasıl etkilendiği postmodernist teorilerle açıklanabilir. Örneğin, kentleşme ve göç süreçleri, etnik grupların geleneksel kimliklerini modern toplumsal bağlamlarda yeniden tanımlamasını zorunlu kılmaktadır.

Sosyal kimlik teorisi (Social Identity Theory), özellikle sosyal psikoloji disipliniinde geliştirilmiş olmakla birlikte, sosyolojik analizlerde de sıkça başvurulmuş bir kuramsal çerçevedir. Tajfel tarafından 1970’li yıllarda ortaya konulmuş, daha sonra Turner ile sistematik hale getirilmiştir (Tajfel and Turner, 1979). Bu teori, bireylerin kendilerini yalnızca kişisel özellikleri üzerinden değil, aynı zamanda ait oldukları gruplar aracılığıyla tanımladıklarını ileri sürmektedir. Teorinin temel varsayımı, insanların sosyal dünyayı “iç grup” (ingroup) ve “dış grup” (outgroup) ayrımı üzerinden algıladıklarıdır.

Tajfel’in (1970) yaptığı deneysel çalışmalar (örneğin “minimal grup deneyleri”), insanların çok zayıf gerekçelerle dahi grup kimliği oluşturduklarını ve kendi gruplarını olumlu, diğer grupları ise olumsuz değerlendirme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Bu bulgular, önyargıların ve stereotiplerin oluşumunda grup aidiyetinin kritik rolünü ortaya koymuştur. Sosyal kimlik teorisine göre, bireyler kendilerine değer ve özgüven kazandırmak için ait oldukları grubu yüceltir, dış grupları ise küçümser veya olumsuz niteliklerle tanımlarlar. Türkiye bağlamında bu yaklaşım, etnik gruplar arasındaki algı farklılıklarını incelemek için işlevseldir. Örneğin, Terekeme veya Kürt topluluklarının, kendi kimliklerini iç grup aidiyeti üzerinden tanımlamaları ve diğer gruplarla ilişkilerini bu çerçevede kurmaları, sosyal kimlik teorisinin öne sürdüğü “iç grup–dış grup ayrımı”nı somutlaştıran örneklerdir. Bu durum, etnik gruplar arasındaki önyargıların, stereotiplerin ve toplumsal mesafenin nasıl üretildiğini anlamak için kuramsal bir temel sunmaktadır.

Çağdaş sosyoloji kuramcılarından Goffman’ın (2016) dramaturjik yaklaşımı, bireylerin sosyal etkileşimlerde belirli roller oynayarak kimliklerini sunduklarını ve bu sunumların toplumsal bağlama göre değiştiğini belirtmektedir. Goffman’a (2016) göre, bireyler, toplumsal ilişkilerde ön sahne ve arka sahne olarak adlandırılan alanlarda farklı kimlik sunumları sergilerler. Bu perspektif, bireylerin etnik kimliklerini toplumsal bağlamlarda nasıl ifade ettiklerini anlamak için önemli bir araçtır. Örneğin, bir Terekeme bireyin kültürel kimliğini aile içinde (arka sahne) ve iş yaşamında (ön sahne) farklı biçimlerde ifade etmesi, bu teori ile açıklanabilir.

Kimliğe ilişkin söylenebilecek en önemli noktalardan biri de Bourdieu’nun geliştirdiği habitus teorisidir. Bourdieu (2021) için habitus, kimliklerin toplumsal yapıların etkisiyle nasıl şekillendiğini ve bireylerin bu yapıların içinde nasıl davrandığını anlamak için önemli bir araçtır. Bourdieu’ya (2021) göre habitus, bireylerin düşünme ve davranma biçimlerini şekillendiren toplumsal yapılar tarafından oluşturulan bir düzendir. Bu bağlamda, Türkiye’deki farklı etnik grupların tarihsel ve kültürel bağlamda geliştirdiği habitus, onların toplumsal ilişkilerdeki konumlarını belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Bu açıdan, Terekeme topluluğunun geleneksel habitusu, modern kentleşme süreçleriyle nasıl değiştiği veya yeniden üretildiği üzerinden analiz edilebilir.

Sosyal Tipleştirme ve Stereotiplerin Sosyolojik Analizi

Sosyal tipleştirme ve stereotipler, sosyolojide bireylerin ve toplumsal grupların algılanma ve temsil edilme biçimlerini anlamak için sıklıkla başvurulan kavramlardır. Tipleştirme, bir birey ya da grup hakkında genellemeler yapma ve bu genellemeler yoluyla onları belirli kategorilere yerleştirme sürecini ifade ederken, stereotipler bu genellemelerin kalıplaşmış ve sıklıkla basitleştirilmiş versiyonlarıdır (Lippmann, 1922).

Bir toplumsal tipi günlük yaşamın akışı içinde zihnimizdeki şemalarla eşleşen karakteristikleri sayesinde tanırız. Dolayısıyla toplumsal tip o topluma ait değer ve normlar zemininde tekrarlanarak birer kuruma dönüşmüş davranış örüntüleri inşa etmektedir. Belirli toplumsal rol ve statülerin gerçekleştirilmesine ek olarak toplumsal bir tip, ait olduğu sosyal evrenin niteliklerine özgü olarak genelleşip özelleşebilen karakteristikleri temsil edebilir. Bu haliyle toplumsal tipin hem sosyal bilimci açısından hem de toplumsal algılanışı bakımından stereotipten daha ayrıntılı, geniş ve zengin bir tanım alanında gezinen bir kavramsallaştırma olduğu söylenebilir (Bilgicir, 2016: 47). Stereotipler, bireylerin dünyayı anlamlandırma çabasında bir işlev görse de aynı zamanda toplumsal önyargıların ve ayrımcılığın temelini oluşturmaktadır. Sosyal tipleştirme ise bireylerin ve grupların sosyal düzen içindeki yerlerini belirlemek için kullanılan daha geniş bir mekanizmayı ifade etmekte ve çoğu zaman stereotiplerin oluşumuna yol açmaktadır. Bu kavramların analizi, toplumsal yapılar ve güç ilişkileri bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Tipleştirmeler ya da tipolojiler aracılığıyla düşünmek, basit anlamda herhangi bir durum, eylem, anlam, etkileşim, birey veya sosyallik için belirli kalıplar içinde düşünce/teori üretmek anlamı taşır. Zihinsel kalıplar aracılığıyla gerçeğe ilişkin bir çerçeve çizme, böylece genelleştirilebilir kurgular arama çabası sosyolojik teoride sıklıkla rastlanılan düşünme biçimleri arasındadır (Aydemir, 2016: 21).

Sosyal tipleştirmenin temel işlevlerinden biri, bireylerin ve grupların sosyal dünyayı anlamlandırmalarını kolaylaştırmaktır. Berger ve Luckmann (2018), sosyal gerçekliğin inşası bağlamında tipleştirmenin, bireylerin karmaşık toplumsal süreçleri basitleştirmelerine ve anlamlandırmalarına olanak sağladığını ifade eder. Ancak bu süreç, genellikle bireyler veya gruplar hakkında aşırı basitleştirilmiş ve indirgemeci genellemelerle sonuçlanmaktadır. Örneğin, etnik gruplar ya da cinsiyet kimlikleri hakkında oluşturulan tipleştirmeler, söz konusu grupların toplumsal temsillerini ve algılanma biçimlerini derinden etkilemektedir. Türkiye bağlamında, belirli etnik grupların bazı tipleştirme kategorilerine yerleştirilmesi, bu grupların toplumsal ilişkilerde nasıl algılandığını belirlemektedir (Kaya, 2022).

Sosyal tipleştirme ve stereotipler, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal yapılar ve kurumsal mekanizmalar düzeyinde de etkili bir rol oynamaktadır. Özellikle medya, eğitim ve siyaset gibi alanlarda, belirli

gruplar hakkında üretilen stereotipler, bu grupların toplumsal algısını şekillendirmede kritik bir işlev görmektedir. Lippmann (1922), medyanın stereotiplerin oluşumundaki etkisini vurgulamakta ve bu süreçte medyanın, toplumsal gruplar hakkında yaygın ve basmakalıp fikirlerin üretilmesine katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Türkiye bağlamında da medya temsilleri, farklı etnik ve kültürel grupları çoğu zaman belirli kalıp yargılarla sunmaktadır. Bu temsillerde gruplar, örneğin “geleneksel değerlere bağlı” ya da “modernleşme süreçlerine mesafeli” olarak etiketlenilebilmekte; böylece içsel çeşitlilikleri göz ardı edilerek homojen bir kategoriye indirgenmektedir. Bu tür genellemeler, tekil yaşam deneyimlerinin görünmezleşmesine yol açarken, aynı zamanda toplumsal önyargıların pekişmesine zemin hazırlamaktadır.

Sosyal tiplleştirme ve stereotiplerin sosyolojik analizi, bireylerin ve grupların toplumsal algılanma ve temsil edilme biçimlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Tiplleştirme, toplumsal düzenin sürdürülmesi için işlevsel bir araç olsa da genellikle bireylerin ve grupların indirgenmesine ve ayrımcılığa uğramasına yol açmaktadır. Stereotipler ise, önyargıların ve eşitsizliklerin temelini oluşturmaktadır.

Türkiye bağlamında bu durum çifte bir dinamîge işaret etmektedir. Bir yandan farklı etnik gruplar, tarihsel süreçte kimliklerini yeniden şekillendirerek ulusal kimlik inşasına dâhil olmuşlardır; bu süreç onların toplumsal aidiyetlerini güçlendirmiştir. Ancak diğer yandan, toplumsal algılarda varlığını sürdüren tiplleştirme ve stereotipler, söz konusu grupların eşit koşullarda temsil edilmesini kimi zaman engellemiştir. Dolayısıyla ulusal kimliğe katılım, toplumsal bütünleşmenin mutlak biçimde gerçekleştiği anlamına gelmemekte; aksine, bu katılım süreci eşitsizliklerin ve önyargıların farklı biçimlerde yeniden üretildiği bir zemin üzerinde ilerlemektedir. Bu çerçevede, çok kültürlü bir yapıya sahip olan Türkiye’de, sosyal tiplleştirme ve stereotiplerin toplumsal eşitsizliklerin ve önyargıların oluşumundaki rolü daha ayrıntılı biçimde incelenmelidir.

Terekeme Kimliğinin Tarihsel ve Sosyal Boyutları

Terekeme kimliği, Kafkasya'dan başlayarak Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada zengin bir tarihî ve kültürel geçmişe sahiptir. Kafkasya kökenli bu Türk topluluğu, tarih boyunca göçler, kültürel etkileşimler ve toplumsal dönüşümlerle şekillenmiş özgün bir kimliği temsil etmektedir. Terekemeler, Karapapak Türkleri olarak da bilinmekte ve bu isim, onların tarihsel kökenleri ile göçebelik ve yerleşik yaşam arasında kurdukları dengeyi yansıtmaktadır. Terekeme adının kökenine ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır; bir görüşe göre bu terim, Arapça "taarruk" kelimesinden türetilmiştir ve göçebe yaşam tarzını ifade ederken, başka bir görüş, İslamiyet'in ilk yayıldığı dönemde Mekke'yi terk eden muhacirlerden türediğini savunmaktadır (Qasimova, 2017). Ayrıca, "Türkmen" kelimesinden türediği görüşü de yaygın kabul gören bir yaklaşımdır (Kemaloğlu, 2013). Türkmen sözcüğünden türediği düşünülen Terekeme

adının, Türkmen kelimesinin Arapça çokluk şekli olan Terakime ismi ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Terakime sözcüğünün ünlü uyumuna girerek bugünkü kullanımı olan Terekeme şeklini de aldığı düşünülebilir (Kemaloğlu, 2013).

Terekemelerin tarihî süreçte karşılaştıkları zorluklar, onların kimliklerini şekillendiren temel faktörlerden biri olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda Kafkas-Rus savaşları sırasında gerçekleşen göçler, sadece demografik yapıyı değil, toplumsal hafızayı da derinden etkilemiştir. Bu zorluklar arasında zorunlu göç ve yerinden edilme, ekonomik uyum sorunları, yeni coğrafyalarda yerel halkla yaşanan kültürel etkileşim ve kimi zaman çatışmalar, ayrıca kimliği koruma ile ulusal yapıya entegre olma arasındaki gerilim sayılabilir. Osmanlı Devleti'nin Terekemeleri Doğu Anadolu ve Karadeniz gibi stratejik bölgelere yerleştirme politikası, onların yerel düzeyde yeni topluluklarla iç içe yaşamasına yol açmış, fakat aynı zamanda asimilasyon riskini artırmış ve kimliklerini koruma mücadelesini zorunlu kılmıştır (Şutanrıkulu, 2021).

Yerel düzeyde, Terekemeler kendilerini güçlü aile bağları, geleneksel ritüeller ve dayanışma ağları üzerinden yeniden üretmiş; yerel kimlikleri daha çok kültürel pratikler, folklorik unsurlar ve günlük yaşam biçimleriyle korunmuştur. Ulusal düzeyde ise, Cumhuriyet dönemiyle birlikte devletin vatandaşlık politikaları çerçevesinde Türk ulusal kimliğiyle bütünleşme sürecine girmişlerdir. Bu bütünleşme, eğitim kurumları, askerlik ve devlet dairelerinde görünürlük üzerinden gerçekleşmiş; böylece Terekemeler ulusal kimliğin bir parçası haline gelirken, yerel kimlikleri folklorik bir zenginlik olarak daha sınırlı alanlara sıkışmıştır.

Yerel ve ulusal kimlikler arasındaki bu farklılık, bir yandan “çifte aidiyet duygusunu doğurmuş, diğer yandan Terekemelerin ulusal kimlikle özdeşleşmesini kolaylaştırmıştır. Çünkü Türk kökenli bir topluluk olmaları, onların ulus-devlet kimliği ile çatışmadan bütünleşmelerine imkân tanımıştır. Buna karşılık, Türk kökenli olmayan Kürt topluluklarında da benzer bir ikili süreç gözlenmiştir: Kürtler de kendi yerel/kültürel kimliklerini korumaya çalışırken, ulusal kimlikle özdeşleşme konusunda farklı biçimlerde müzakere süreçleri yaşamışlardır. Dolayısıyla Terekemeler ve Kürtler, ulus-devlet kimliğiyle kurdukları ilişkide benzer bir ikili dinamik paylaşmaktadırlar: bir tarafta güçlü bir yerel/kültürel kimliği sürdürme çabası, diğer tarafta ulusal kimlik ile bütünleşme baskısı ve zorunluluğu. Ancak Terekemeler Türk kökenli olmaları nedeniyle bu süreci daha uyumlu ve düşük gerilimle yaşamış, Kürt toplulukları ise etnik ve politik farklılıklar nedeniyle daha çatışmalı bir deneyim edinmiştir.

Terekeme topluluğu, sosyal dayanışma, gelenek ve göreneklere bağlılık gibi güçlü özellikleriyle dikkat çekmektedir. Bu özellikler, Terekemelerin tarih boyunca kimliklerini koruyarak topluluk içindeki aidiyet bağlarını güçlendirmelerine olanak tanımıştır. Terekemelerin aile yapısına verdikleri önem, sosyal dayanışmayı artıran ve topluluğun

kimliğini koruyan bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, geleneksel aile bağları, düğün ve cenaze gibi ritüellerde topluluğun bir araya gelmesini sağlayarak kültürel değerlerin aktarımına katkı sağlamaktadır. (Aydemir ve Demir, 2020).

Dil ve edebiyat, Terekeme kimliğinin önemli unsurları arasında yer almaktadır. Terekemeler, Türkçenin Kıpçak ve Oğuz lehçelerinin etkilerini taşıyan bir ağız kullanmaktadır. Bu dilsel özellikler, onların tarihsel süreçte yaşadıkları coğrafyaların etkisiyle şekillenmiştir. Kars, Ardahan ve Iğdır bölgelerinde yaşayan Terekemelerin dil özellikleri üzerine yapılan çalışmalar, Türkçenin tarihî izlerini sürmek açısından büyük önem taşımaktadır (Özkan, 2015). Bunun yanı sıra, sözlü edebiyat gelenekleri, Terekeme kültürünün zenginliğini gözler önüne sermektedir. Masallar, destanlar ve türküler, onların kolektif hafızasının bir parçası olarak değerlidir. Bu unsurlar, Terekeme topluluğunun kültürel kimliğini koruma ve sonraki kuşaklara aktarma çabalarının bir göstergesidir.

Terekemelerin gelenek ve görenekleri, onların kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüelleri, topluluğun kolektif hafızasında güçlü bir yer edinmiştir. Bu ritüellerin içerikleri, yalnızca evrensel bir kültürel pratik olarak değil, Terekemelere özgü ayrıntılarla şekillenmiştir. Örneğin, Terekeme düğünlerinde oynanan aşık kemik oyunu ya da yerel halk ezgileri eşliğinde yapılan danslar, Anadolu'daki diğer topluluklardan farklı bir ritüel kodu sunmaktadır (Aslan, 2015). Benzer şekilde, Hıdırellez kutlamaları, yalnızca baharın gelişini simgeleyen genel bir gelenek değil, Terekeme topluluğunun tarımsal üretim döngüsü ve doğayla kurduğu ilişkinin bir ifadesi olarak özgün anlamlar taşımaktadır.

Kadınların toplumsal yaşamda üstlendikleri roller de Terekeme kimliğinin sosyolojik boyutlarını anlamak açısından dikkate değerdir. Nitekim Şutanrıkulu'nun (2021) çalışmasında, Terekeme kadınlarının aile içindeki iş bölümünde yalnızca ev içi üretimle sınırlı kalmadığı; ritüellerin icrasında, kültürel değerlerin aktarılmasında ve toplumsal dayanışmanın örgütlenmesinde aktif rol üstlendikleri gösterilmektedir. Modernleşme süreçleriyle birlikte kadın rollerinde gözlenen değişim, Terekemelerin geleneksel habitusunun dönüşümünü ortaya koymaktadır.

Bu noktada önemle belirtilmelidir ki, doğum, evlilik ve ölüm ritüelleri veya kadınların toplumsal rolleri, birçok etnik toplulukta görülebilen evrensel unsurlar olabilir. Ancak Terekeme kimliğini özgün kılan, bu evrensel öğelerin yerel kültürel pratiklerle birleşerek farklılaşmasıdır. Dolayısıyla, Terekeme kimliği açısından hayati önem atfedilen unsurlar, tek başına değil, kendi bağlamsal varyasyonları üzerinden değerlendirilmelidir.

Terekeme kimliğinin sosyal boyutları, toplumsal tipleştirme ve stereotiplerle de ilişkilidir. Barth'ın (2001) yaklaşımı, Terekemelerin kimliklerini diğer gruplarla etkileşim içinde nasıl koruduklarını anlamak için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Barth'a (2001) göre, etnik kimlikler sadece

bir grubun içsel özellikleriyle değil, aynı zamanda diğer gruplarla olan sınırlarının korunması yoluyla tanımlanır. Terekemeler, yerleşim süreçlerinde Kürt, Azeri ve diğer yerel topluluklarla yoğun bir etkileşim içinde olmuş ve bu etkileşim, kendi kimliklerini koruma çabalarını şekillendirmiştir. Bu durum, toplumsal tipleştirme süreçlerinin Terekeme kimliği üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir örnektir (Novruzova, 2005).

Modernleşme ve küreselleşme süreçleri, Terekeme kimliğinin gündelik pratiklerden toplumsal rollere kadar birçok alanda dönüşümüne yol açmıştır. Örneğin, göçebe yaşam tarzının bir parçası olan atlı ulaşım ve hayvancılığa dayalı üretim biçimleri, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tarımda makineleşme ve kentleşme ile yerini motorlu araçlara ve modern tarım tekniklerine bırakmıştır (Qasimova, 2017). Benzer şekilde, geleneksel konar-göçer çadır düzeni ve kırsal ev yapıları yerine, kent merkezlerinde apartman yaşamı yaygınlaşmıştır. Bu durum, Terekemelerin yalnızca maddi yaşam koşullarını değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerini de dönüştürmüştür.

Kültürel ritüellerde de dönüşüm gözlenmektedir. Örneğin, düğünlerde kullanılan geleneksel halk ezgileri ve halk oyunları, günümüzde kentlerde daha kısa süreli, modern müzik eşliğinde yapılan törenlere evrilmiştir (Kemaloğlu, 2013). Kadınların toplumsal yaşam içindeki konumları da değişmiştir. Geleneksel yapıda kadınlar daha çok aile içi üretim ve kültürel aktarım rollerinde yer alırken, modernleşmeyle birlikte eğitim ve iş hayatına katılımları artmış, bu da kimliğin yeniden tanımlanmasına katkı sağlamıştır (Şutanrıkulu, 2021). Hall'un (2003) kimliklerin dinamik ve sürekli yeniden inşa edilen yapılar olduğunu savunan yaklaşımı, bu somut değişimlerde açıkça gözlenmektedir. Geleneksel değerler ile modern toplumun gerekleri arasında kurulan denge, Terekeme kimliğinin hem korunmasına hem de yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır.

Terekeme kimliği, tarihsel, kültürel ve sosyal süreçlerle şekillenmiş zengin bir yapıyı temsil etmektedir. Göçler, kültürel etkileşimler ve modernleşme süreçleri, bu kimliğin dönüşümünde önemli rol oynamıştır. Terekeme topluluğu, geleneksel değerlerini koruma çabası içinde, modern toplumun gereklerine uyum sağlayarak kendi kimliğini yeniden inşa etmektedir. Bu durum, Terekeme kimliğinin sadece bir etnik grubun özelliklerini değil, aynı zamanda bir kimlik mücadelesini ve kültürel sürekliliği ifade ettiğini göstermektedir. Türkiye'nin çok kültürlü yapısı içinde Terekemeler, kültürel zenginliği ve toplumsal katkılarıyla önemli bir yere sahiptir.

Terekeme Kimliğinin Sosyal Algısı

Terekeme kimliği, tarihsel, kültürel ve sosyolojik açıdan çok katmanlı bir yapı sunmaktadır. Kafkasya kökenli bir Türk topluluğu olarak Terekemeler, tarih boyunca yaşadıkları göçler, yerleşim süreçleri ve kültürel etkileşimlerle şekillenmiş bir kimliği temsil etmektedir. Sosyal algı açısından

Terekemeler, hem tarihsel süreçlerde hem de modern zamanlarda farklı gruplar tarafından değişen algılara maruz kalmıştır. Bu algılar, genellikle tarihsel bağlamda şekillenmiş ve stereotipler, tipleştirme pratikleri gibi mekanizmalarla günümüzde de varlığını sürdürmüştür. Terekeme kimliğinin sosyal algısını anlamak, bu topluluğun hem tarihsel süreçlerdeki kimlik mücadelesini hem de günümüz toplumundaki temsilini derinlemesine ele almayı gerektirmektedir.

Terekemeler, tarih boyunca göçebe bir yaşam tarzından yerleşik bir hayata geçiş yapmış ve bu süreçte hem içsel kimlik inşası hem de dışsal algılarla şekillenmiştir. Osmanlı-Rus savaşları sırasında Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçler, Terekemelerin sosyal algısını derinden etkileyen dönüm noktalarından biridir. Yerleştikleri bölgelerde, Terekemeler yerel halk tarafından genellikle "dayanıklı" ve "çalışkan" bir grup olarak algılanmış, bu durum onların toplumsal yapıya hızlı bir şekilde uyum sağlamasına olanak tanımıştır (Erdoğan ve Demir, 2011). Ancak bu olumlu algıların yanı sıra, Terekemelerin "kendi içine kapalı" ve "geleneklerine aşırı bağlı" olduklarına dair kalıp yargılar da oluşmuştur. Bu stereotipler, topluluğun dışarıdan algılanışını homojenleştirmiş ve bireysel farklılıklarını göz ardı eden bir çerçeve yaratmıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Terekemeler, kırsal bir yaşam tarzını temsil eden bir grup olarak algılanmış, bu da modern şehir hayatında bazen dışlanmaya maruz kalmalarına yol açmıştır (Qasimova, 2017). Bu tür stereotipler, yalnızca toplumsal algıyı değil, aynı zamanda topluluğun sosyal ilişkilerdeki rolünü de biçimlendirmiştir.

Terekeme kimliği, modernleşme ve küreselleşme süreçlerinden de etkilenmiştir. Özellikle kentleşme ve kırsaldan kente göç, Terekemelerin toplumsal algısını ve kendilerini sunma biçimlerini dönüştürmüştür. Hall'un (2003) kimliklerin sürekli olarak yeniden inşa edilen yapılar olduğunu savunan yaklaşımı, Terekeme kimliğinin modern bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Kentlerde yaşayan Terekemeler, bir yandan geleneksel kimliklerini korumaya çalışırken, diğer yandan modern toplumsal yapıya uyum sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu süreç, onların toplumsal algısında yeni stereotiplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentlerde yaşayan Terekemeler, "göçebe geçmişine bağlı" veya "kırsal kültürü temsil eden bir grup" olarak algılanmakta, bu da toplumsal dışlanma riskini artırmaktadır (Papakçı, 2010).

Terekeme kimliğinin sosyal algısı, tarihsel süreçte şekillenmiş stereotipler, toplumsal tipleştirme pratikleri ve modernleşme süreçleriyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Göçler, yerleşim süreçleri ve kültürel etkileşimler, Terekeme kimliğini hem içsel olarak hem de dışsal olarak biçimlendirmiştir. Modernleşme ve kentleşme süreçleri ise bu kimliğin yeniden inşa edilmesini zorunlu kılmıştır. Terekeme kimliği üzerine yapılan sosyolojik analizler, yalnızca bu topluluğun tarihsel ve kültürel zenginliğini değil, aynı zamanda toplumsal algının nasıl şekillendiğini ve bu algının

kimlik inşasını nasıl etkilediğini de anlamak için önemli bir katkı sunmaktadır.

Terekemeliğin Sosyal Alanda Tipleştirilme Süreçleri

Tipleştirme, bireylerin ve grupların toplumsal bağlamda algılanış biçimlerini etkileyen ve sosyal ilişkileri şekillendiren bir süreçtir. Bu süreç, toplumun karmaşıklığını basitleştirmek amacıyla birey veya grupların belirli özellikler üzerinden kategorize edilmesini içermektedir. Tipleştirmenin sosyolojik açıdan önemi, bu sürecin hem toplumsal düzenin korunmasında hem de sosyal önyargıların ve eşitsizliklerin yeniden üretilmesindeki rolünden kaynaklanmaktadır. Tipleştirme süreçleri, dil, medya ve günlük yaşam gibi çeşitli mekanizmalarla işleyerek, bireyler ve gruplar hakkında olumlu ya da olumsuz algılar yaratmaktadır. Terekeme kimliği, bu bağlamda tipleştirmenin tarihsel, kültürel ve sosyal boyutlarını incelemek için zengin bir örnek sunmaktadır. Terekeme topluluğunun sosyal algısı, tarih boyunca hem olumlu hem de olumsuz tipleştirme süreçlerine maruz kalmış ve bu süreçler topluluğun toplumsal konumunu ve ilişkilerini derinden etkilemiştir.

Tipleştirmenin mekanizmalarından biri olan dil, bireylerin ve toplulukların dünyayı anlamlandırma biçimlerini şekillendiren önemli bir araçtır. Dil, tipleştirme sürecinde yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda sosyal algının yapılandırıldığı bir alan olarak işlev görmektedir. Örneğin, Terekemelerle ilgili kullanılan belirli ifadeler ve deyimler, onların toplumsal algısını şekillendiren kültürel kodlar olarak değerlendirilebilir. Bu tür dilsel ifadeler, Terekeme kimliğinin homojen ve statik bir yapı olarak algılanmasına neden olabilir ve bireysel çeşitliliği göz ardı edebilir (Erdoğan ve Demir, 2011). Bu durum, topluluğun toplumsal ilişkilerde karşılaştığı önyargıları ve sınırları anlamak için dilin rolüne dikkat çekmektedir. Terekemelerin “aşırı geleneksel” veya “modern sosyal normlara ayak uyduramayan” bir grup olarak algılanması, onların modernleşme süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları artırabilir (Qasımova, 2017).

Günlük yaşam, tipleştirme süreçlerinin en somut olarak gözlemlendiği ve deneyimlendiği bir alandır. Günlük yaşamda bireylerin birbirleriyle olan etkileşimleri, tipleştirmenin sürekli olarak yeniden üretildiği bir alan yaratır. Terekemelerle ilgili sosyal algılar, genellikle gündelik pratiklerde kendini göstermektedir. Örneğin, Terekeme kültürüne özgü düğün ritüelleri, geleneksel danslar veya Hıdırellez kutlamaları, diğer gruplar tarafından bazen egzotik bir şekilde romantize edilirken, bazen de farklılıkları nedeniyle eleştirilebilir. Bu tür gündelik pratikler, Terekemelere yönelik pozitif ve negatif tipleştirme süreçlerinin nasıl işlediğini anlamak için önemli bir veri sunar. Misafirperverlikleri ve dayanıklılıkları gibi özellikler pozitif tipleştirme süreçlerine yol açarken, modern sosyal normlara uyum sağlama konusunda yaşadıkları zorluklar negatif tipleştirmeleri besleyebilmektedir (Papakçı, 2010).

Terekeme kimliği ile ilgili kültürel ve sosyal kodlar, tipleştirme süreçlerinin tarihsel ve kültürel temellerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Terekemeler, tarih boyunca geleneksel yaşam tarzlarına bağlı kalmış ve bu durum onların toplumsal algısını belirlemiştir. Geleneksel düğün, cenaze ve doğum ritüelleri gibi kültürel pratikler, Terekemelerin toplumsal dayanışmasını artırmış, ancak aynı zamanda dışsal algılarda homojen bir grup olarak görülmelerine yol açmıştır. Örneğin, Hıdırellez gibi önemli kültürel etkinlikler, topluluğun kültürel kimliğini dışa vurduğu önemli ritüellerdir. Bu tür etkinlikler, Terekemelerin hem topluluk içindeki dayanışmasını hem de diğer gruplarla olan etkileşimlerini anlamak için önemli ipuçları sunar (Aslan, 2015).

Sosyal alanda tipleştirme süreçleri, bireylerin ve grupların toplumsal temsillerini, ilişkilerini ve statülerini şekillendiren kritik bir mekanizmadır. Tipleştirme süreçleri dil, medya ve günlük yaşam gibi farklı mekanizmalar aracılığıyla üretilmekte ve yeniden üretilmektedir. Terekeme kimliği, bu süreçlerin hem tarihsel hem de modern bağlamda nasıl işlediğine dair zengin bir örnek sunmaktadır. Tipleştirmenin pozitif etkileri bir grubun toplumsal kabulünü artırabilirken, negatif etkileri sosyal dışlanmaya ve eşitsizliklere yol açabilmektedir. Bu bağlamda, Terekeme kimliği üzerine yapılan sosyolojik çalışmalar, bu topluluğun toplumsal algısını ve temsilini daha derinlemesine anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Araştırmada Terekeme kimliğinin sosyal alanda tipleştirilmesini ve bu tipleştirmenin etnik kimlik üzerindeki etkilerini ele almıştır. Terekeme kimliği, tarihsel süreçte kültürel birikimlerini koruma çabası içerisinde toplumsal algılarla şekillenmiş ve bu süreçte karşılaştığı tipleştirme pratikleriyle hem desteklenmiş hem de sınırlandırılmıştır. Sosyal tipleştirme, bireylerin ve grupların toplumsal ilişkilerdeki yerini belirleyen önemli bir mekanizma olmakla birlikte, topluluklar arası önyargıları ve sosyal eşitsizlikleri de yeniden üreten bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Terekeme kimliği örneğinde, bu tipleştirmenin hem olumlu hem de olumsuz etkiler yarattığı, toplumsal ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir.

Terekemeler, tarih boyunca, özellikle Kafkasya'dan Anadolu'ya göç süreçleriyle kendi kimliklerini koruma ve yeniden inşa etme çabası içinde olmuştur. Toplumsal algılar, Terekemeleri sıklıkla “dayanıklı,” “çalışkan” ve “geleneklerine bağlı” bir grup olarak tipleştirmiş, bu durum onların toplumsal kabul görmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu pozitif tipleştirmeler, topluluğun bireysel farklılıklarını göz ardı eden homojenleştirici bir algı yaratmış ve Terekemeleri statik bir grup olarak algılatmıştır. Bunun yanı sıra, negatif tipleştirme pratikleri de Terekemeler üzerinde etkili olmuştur. Özellikle modernleşme süreçlerinde, “kapalı,” “modernleşmeye dirençli” gibi stereotipler, Terekemelerin sosyal hareketliliğini ve modern toplumsal yapılarda kendilerine yer edinmelerini zorlaştırmıştır. Medyada

Terekemelerin “Doğunun dayanıklı insanları” gibi ifadelerle temsil edilmesi, topluluk hakkında olumlu bir algı yaratmakla birlikte, grubun modern sosyal yapıdaki dinamiklerini görmezden gelmektedir. Ayrıca, medyanın olumsuz stereotipleri de pekiştirme riski bulunmaktadır; örneğin, Terekemelerin “modernleşmeye dirençli” bir grup olarak algılanması, onların toplumsal dışlanma ve önyargılarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir.

Bu bağlamda, Terekeme kimliği üzerine yapılan bu araştırma, sosyal tipleştirmenin toplumsal ilişkilerdeki etkisini anlamak için önemli bir örnek sunmaktadır. Sosyal tipleştirmenin pozitif yönleri, bir topluluğun aidiyet duygusunu güçlendirip sosyal uyumu artırabilirken, negatif yönleri dışlanma ve önyargılara yol açarak toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilmektedir. Terekeme kimliği örneğinde, bu süreçlerin her iki yönünün de etkili olduğu görülmektedir. Pozitif tipleştirme pratikleri, topluluğun toplumsal kabulünü artırırken, negatif tipleştirme, Terekemelerin modernleşme süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları derinleştirmiştir.

Bu araştırma, Terekeme kimliğinin sosyal alanda nasıl tipleştirildiğini ve bu tipleştirmenin topluluk üzerindeki etkilerini derinlemesine ele almıştır. Terekeme kimliğinin sosyal algısının tarihsel, kültürel ve sosyal bağlamlarda nasıl şekillendiği, bu süreçlerin toplumsal ilişkileri ve eşitsizlikleri nasıl etkilediği ortaya konmuştur. Ancak, bu alanda yapılacak daha fazla araştırma, sosyal tipleştirmenin dinamiklerini anlamada yeni perspektifler sunabilir. Özellikle Terekemeler gibi etnik grupların farklı coğrafi bağlamlardaki algılarının karşılaştırılması, bu süreçlerin mekânsal ve kültürel farklarını anlamamıza olanak sağlayacaktır. Ayrıca, sosyal medya ve diğer dijital platformların tipleştirme süreçlerindeki etkisi, bu bağlamda daha fazla araştırmayı hak etmektedir. Tipleştirmenin etnik kimlik üzerindeki etkilerini anlamak, toplumsal eşitlik ve kapsayıcılık politikalarına katkı sağlayabilir ve daha adil bir toplumsal yapı inşa etme yolunda önemli bir adım oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, E. (2015). Karapapak-Terekeme Hıdırellez geleneği. *Millî Folklor*, 108, 201-213.
- Aydemir, E. ve Demir, N. (2020). Sosyal kimlik kuramı bağlamında bireylerin kimlik tanımlamaları: Kocaeli Kafkas Kültür Derneği örnekleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 11-23.
- Aydemir, M. A. (2016). Sosyal alanın tipleştirilmesi. *Toplumsal Tipler*, (ed.: M. A. Aydemir), 11-32, İstanbul: Açılım Kitap.
- Barth, F. (2001). *Etnik gruplar ve sınırlar*. (çev.: A. Kaya- S. Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. (çev.: Mesut Hazır), Ankara: Heretik Yayınları.
- Berger, P. ve Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin sosyal inşası*. (çev.: Vefa Saygın Öğütle), Ankara: Atif Yayınları.

- Bilgic, M. T. (2016). Kurumsallaşmış sosyal eylem üretimi olarak toplumsal tipler. *Toplumsal Tipler*, (ed.: M. A. Aydemir), 47-62, İstanbul: Açılım Kitap.
- Bourdieu, P. (2021). *Ayırım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*, (çev.: Derya Fırat-Günce Berkurt), Ankara: Nika Yayınevi.
- Erdoğan, K. - Demir, T. (2011). Kars ve Ardahan Türkmenlerinin dün ve bugün (Milli Mücadeledeki yerleri). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 191-212.
- Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite ve Milliyetçilik*. (çev. Ekin Uşaklı), İstanbul: Avesta Basın Yayın.
- Goffman, E. (2016). *Gündelik yaşamda benliğin sunumu*. (çev.: Barış Sezar), 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hall, S. (2003). The question of cultural identity. *Modernity and Its Futures*, (ed.: S. Hall vd.), 273-326, Cambridge: Blackwell.
- Kaya, A. (2022). Türkiye’de entegrasyon tartışmaları: Aktörler ve rolleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 335-359.
- Kemaloğlu, M. (2013). Terekeme (Karapapak) Türkleri ve mânileri (bayatıları/mahnıları): Muş Bulanık çevresi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 54-86.
- Kurubaş, E. (2008). Etnik sorunlar: Ulus-devlet ve etnik gruplar arasındaki varoluşsal ilişki. *Doğu Batı*, 44, 11-42.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Novruzova, G. (2005). *Dağıstan Derbent bölgesi Terekeme Türklerinin dini hayatı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, F. (2015). Türkçenin Karapapak-Terekeme ağzındaki eski izleri. *Türkbilig*, 30, 231-243.
- Papakçı, Z. (2010). *Terekemeler-Karapapaklar: Kökeni tarihi inançları*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Qasimova, S. (2017). XIX yüzyılda Kuzey Kafkasya’dan Anadolu’ya göçler: Tarihçilik açısından göçün nedenleri, sorunları ve sonuçları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(13), 588-622.
- Smith, A. D. (2003). *Ulusların etnik kökeni*. (çev.: Sonay Bayramoğlu - Hülya Kendir), Ankara: Dost Kitabevi.
- Şutanrıkulu, G. (2021). Dağıstan Derbent bölgesi Terekeme Türklerinin geleneksel kültüründeki cinsiyet kalıp yargıları. *Turkish Studies-Social*, 16(1), 361-373.
- Tajfel, H. - Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *The Social Psychology of Intergroup Relations*, (eds.: W. G. Austin - S. Worchel), Monterey: Brooks/Cole.
- Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223(5), 96-102.
- Zijdeveld, A.C. (2007). *Sahnelik toplum: Sosyolojinin yeniden tanımlanması*. (çev.: Kadir Canatan), İstanbul: Pınar Yayınları.

Extended Summary

This study examines the impact of social typification on ethnic identity, focusing on the case of the Terekeme community. Social typification refers to the process of categorizing individuals or social groups based on specific attributes, playing a significant role in shaping social perceptions, stereotypes, and relationships. The Terekeme identity, shaped by historical migration from the Caucasus to Anatolia and enriched by its cultural heritage, provides a compelling example to understand these dynamics. The research investigates the historical, cultural, and social aspects of social typification in relation to the Terekeme community, exploring its effects on social belonging, exclusion, and identity construction.

This study was conducted solely through a literature review, analyzing academic sources in-depth. The literature review encompassed studies on the Terekeme identity, social typification, ethnic identity, stereotypes, and social perceptions. Additionally, the research was grounded in theoretical frameworks such as Fredrik Barth's theory of ethnicity and boundaries, Pierre Bourdieu's concept of habitus, Erving Goffman's dramaturgical perspective, and Walter Lippmann's theory of stereotypes.

The analysis of the Terekeme identity within the context of social typification is presented in three dimensions. First, the study explores how social typification impacts the experiences of belonging and exclusion among the Terekeme community. The findings reveal that the Terekeme have historically been characterized by positive stereotypes such as being "resilient," "hardworking," and "traditionally rooted." These stereotypes have strengthened the community's sense of belonging and facilitated their acceptance in regions where they settled. However, these positive typifications have also led to a homogenization of the group, ignoring individual differences. On the other hand, negative typifications, such as perceptions of being "closed-off" or "resistant to modernization," have resulted in social exclusion and prejudice against the Terekeme.

Second, the study examines how the Terekeme identity is expressed. Historically, the Terekeme community has sought to preserve and express their identity through cultural rituals, traditional lifestyles, and social values. However, these expressions of identity have been shaped and constrained by social typification processes. For instance, the Terekeme's traditional rituals and attire have led to their categorization as a "traditional" group in social perceptions, limiting their ability to express themselves in modern social contexts. Erving Goffman's dramaturgical perspective offers a valuable framework to understand this process. According to Goffman, individuals perform specific roles in social interactions, which are shaped by the social context. Similarly, the Terekeme community has strived to maintain their cultural identity while negotiating their position in broader societal frameworks.

Third, the study explores the effects of social typification on the internalization and externalization of the Terekeme identity. Within their community, the Terekeme have internalized cultural values and traditions, creating a sense of belonging and collective solidarity. Pierre Bourdieu's concept of habitus is particularly relevant to understanding this process. Habitus refers to the cognitive and behavioral patterns shaped by social structures. The Terekeme's traditional rituals and social practices can be analyzed within this framework. However, during the externalization process, the Terekeme face homogenizing and restrictive typifications in social perceptions, which influence how they express their identity in modern contexts.

The research evaluates the positive and negative effects of social typification on the Terekeme identity, highlighting its role in perpetuating social inequalities. Positive typifications have facilitated the community's acceptance while rendering individual diversity invisible. Negative typifications, on the other hand, have constrained the community's social mobility and contributed to exclusion and prejudice in modern social contexts.

In conclusion, this study addresses the impact of social typification on ethnic identity by focusing on the Terekeme community. The findings demonstrate that social typification has both positive and negative effects, significantly shaping social perceptions, belonging, exclusion, and identity construction. Beyond understanding the Terekeme identity, the study offers a broader framework for analyzing the effects of social typification on ethnic identities.

Future research could explore the dynamics of social typification in different contexts, contributing to policies on social equality and inclusion. In particular, examining the role of media representations and digital platforms in these processes could provide a more comprehensive understanding of social typification. This study serves as an important starting point for understanding the relationship between social typification, ethnic identity, and social perceptions.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./*No support was received from any institution or organization for this article.*

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır./*GenAI was not used in this article.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./*There is no statement of support or gratitude.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Yazarın bir notu yoktur./ *There is no author's note.*

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Makale tek yazarlıdır. / *The article has a single author.*